

RAMOS CORRADA, Miguel (coord.) (2002): *Historia de la lliteratura asturiana*. Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana, 786 p.

Des de la seua fundació, el 1980, l'Academia de la Llingua Asturiana ha anat publicant les obres bàsiques per al coneixement i l'estudi de la llengua asturiana: les *Normes Ortogràfiques*, la *Gramática* (1998) i el *Diccionariu* (2002). Pel que fa a la literatura, tot i que existien nombroses monografies, antologies i obres d'abast més general, es feia necessari una obra que, amb uns plantejaments moderns, historicistes i crítics, catalogués, ordenés i jerarquitzés la literatura asturiana.

Hi ha diferents punts de vista sobre el que ha de ser una història de la literatura. Hi ha, almenys, dos criteris que cal considerar en el plantejament d'una obra d'aquest tipus. El primer fa referència a allò que hi cal incloure, és a dir, a la tria dels materials que han de formar part de la història d'una literatura. El segon criteri fa referència a la manera com han de ser presentats aquests materials. Pel que fa al primer criteri, és a dir, a la selecció dels materials que s'hi tenen en compte, hi ha una qüestió prèvia que no és marginal, i encara menys en una literatura com l'asturiana. Ens referim a la qüestió lingüística. En aquest sentit, la *Historia de la Lliteratura Asturiana* pretén historiar i organitzar tot el corpus de literatura escrita en llengua asturiana, tot i que al llarg de l'obra trobem nombroses referències a autors que alternen l'asturià amb el castellà en les seues obres, amb el benentès que si s'inclouen en una obra com aquesta és per la seua producció en asturià.

Així, partint de la concepció decimonònica i romàntica del concepte, s'explica com les històries de la literatura neixen al segle XIX amb la necessitat de cooperar en la constitució d'una determinada forma d'estructura política i social, de manera que han d'articular-se a partir de tres eixos bàsics: el valor de la tradició com a model; la idea de nacionalitat; i la idea que la història té un subjecte central de caràcter individual. D'aquesta manera es construeixen les històries de la literatura decimonòniques, que es troben a la base de totes les històries de la literatura modernes. Per a Miguel Ramos Corrada, autor de la introducció i coordinador de l'obra, aquest plantejament va fer impossible que una història de la literatura, a la península, «naciere al serviciu d'otros intereses que nun foren los del Estáu español del Nuevu Réxime y n'otra llingua que nun fora la oficial de mesmu, o seya, el castellán» (p. 12).

En la introducció també es dona notícia dels precedents d'aquesta història de la literatura asturiana que, per les raons que s'acaben d'explicar, són anteriors al segle XIX. Hi ha, d'altra banda, algunes històries de la literatura asturiana molt més recents, aparegudes des dels anys setanta, però que responen a plantejaments molt marginals, com una *Literatura asturiana en bable* (1976), l'autora de la qual, Carmen Díaz Castañón, defineix com una «obrita divulgadora del bable», o bé una *Introducción a la literatura asturiana* (1981), que fa servir criteris geogràfics per tal de justificar la inclusió d'autors tant en asturià com en castellà. També es fa esment d'una obra que respon a plantejaments més seriosos, tot i que potser resulta excessivament esquemàtica. Es tracta de la *Lliteratura asturiana nel tiempu* (1994), d'Antón García, que repassa la literatura asturiana tot fent insistència en la seva continuïtat.

Després de repassar aquests precedents, la *Historia de la Lliteratura Asturiana* fa explícit el seu plantejament: «Pretendemos ufiar una historia de la lliteratura que, ensin cayer nos plantegamientos románticos, seya una seña propia y una muestra del patrimoni cultural del nuesu pueblu; porque esta historia de la lliteratura tien de servir, entre otres cosas, pa dexar bien claro que la llingua asturiana foi quien a crear una tradición lliteraria propia y autóctona, interrellacionada con otres del entornu, tradición que vien perviviendo dende'l sieglu xvii con unes formes, uns modelus y discursos que ye conveniente conocer y gociar porque son una manifestación del llabor artísticu del nuesu pueblu» (p. 15).

L'obra està organitzada en 13 capítols, d'extensió i plantejaments molt desiguals, la qual cosa s'explica, en part, per la diversitat dels materials que es recullen en cadascuna de les etapes i, en part, pel fet que es tracta d'una obra col·lectiva. El primer capítol, de la mà de Xosé Lluís García Arias, està dedicat a la literatura medieval, i conté algunes reflexions sobre la convivència del llatí i l'asturià a l'Edat Mitjana, així com un apartat dedicat a la literatura jurídica (els furs: el Furu Xulgu, furs asturians i lleonesos, a banda d'altres tipus d'ordenances), que constitueixen una bona font d'informació lingüística. La inclusió del regne de Lleó a Castella, el 1230, va comportar un procés de castellanització de la documentació asturiana, i també de la literatura.

Ana María Cano González i Antonio Fernández Insuela són els autors del segon capítol, dedicat a la literatura de transmissió oral, molt rica tant pel que fa als tipus com als temes, i es dona notícia de les diferents recopilacions que se n'han fet, tot remarcant que no és aliena a la situació sociolingüística, i que els diferents informants aporten textos tant en asturià com en castellà, o textos en asturià amb interferències castellanès, o amb un ús diglòssic de la llengua. Es dona notícia dels diferents gèneres: el conte, el romancer tradicional i la poesia lírica.

El capítol següent està dedicat al Barroc, i n'és l'autor Miguel Ramos Corrada. Aquest període, en l'àmbit cultural asturià, està marcat per tres eixos: el predomini de la ciutat d'Oviedo; la importància dels grups del món eclesial; i la penetració de models estètics i estilístics que provenen dels centres d'influència i de prestigi, com ara la cort o la ciutat de Valladolid. Pel que fa al primer punt, cal tenir present que el Barroc és una cultura fonamentalment urbana, i que només Oviedo pot considerar-se, i encara, una ciutat. En aquest capítol es troben dos apartats monogràfics dedicats als dos autors més importants: Antón González Reguera, «Antón de Marirreguera» i, en menor mesura, Francisco Bernaldo de Quirós y Benavides.

Marta Mori de Arriba és l'autora del capítol següent, el tema del qual és el segle xviii. En aquest període es desenvolupa a Astúries una literatura culta en llengua asturiana, que en línies generals segueix els mateixos canons ideològics i estètics de la literatura castellana, és a dir, Il·lustració i Neoclassicisme. La nòmina d'escriptors ressenyats és extensa. Hi destaquen els autors nascuts al voltant del 1750, que per algun autor constitueixen una generació, anomenada «Xeneración del Mediu Sieglu». Ruiz de la Peña, que és qui ha encunyat el terme, hi inclou també autors asturians que escriuen en castellà. En general, aquests autors combinen influències tradicionals, cultes i popularitzants, en proporcions variables. D'altra banda, la literatura asturiana d'aquest període té una clara vocació popularitzant, que s'aconsegueix adaptant a l'entorn rural asturià les obres de ficció o, en altres casos, introduint una veu narradora que es correspon amb un pagès del país.

El cinquè capítol, de Miguel Ramos Corrada, estudia els primers anys del segle xix, que corresponen al Romanticisme. Aquests anys produeixen una literatura escassa, amb pocs autors que escriuïn en asturià: hi és destacat el nom de Benito Pérez Valdés, autor d'una sèrie de poemes escrits a l'estil dels romanços de cec. A partir dels anys trenta del xix, trobem una sèrie de fets que afavoreixen la literatura asturiana. El més important d'aquests fets és l'aparició i consolidació de la premsa periòdica, que s'estén per tot el Principat. Les publicacions que apareixen durant aquests anys són nombrosíssimes, tot i que moltes van tenir una vida efímera. En molts casos, es tracta d'una premsa militant i propagandística, molt ideologitzada i polititzada, de manera que la literatura que s'hi publica es fa al servei del mitjà que la difon. Tot i això, alguns dels periòdics i revistes, com ara *El Nalón*, van ser un mitjà de penetració dels nous corrents estètics, bàsicament del Romanticisme. D'altra banda, cal parlar també del paper de la burgesia liberal asturiana, vinculada al conservadorisme polític i a la

propietat de la terra, i que és també la propietària de la premsa. Utilitza la literatura asturiana per construir un entramat ideològic asturianista, mitificant la història, els costums i la llengua. Entre els autors d'aquest període es destaca el nom de Xosé Caveda y Nava que, a banda de la seua obra poètica, és important per a la història de la literatura, amb una tasca important com a estudiós i editor de la literatura asturiana dels segles XVII i XVIII. Així, el 1839 publica una antologia amb el títol *Colección de poesías selectas en dialecto asturiano*, amb els plantejaments propis del Romanticisme, és a dir, insistint en el mite dels orígens i en la idea de la literatura com a identificadora del poble.

El capítol següent, de Xosé Ramón Iglesias Cueva, se centra en la literatura de la segona meitat del segle XIX, període en el qual la literatura asturiana viu un procés d'estancament, i que, segons Ramos Corrada, es refugiarà, durant molt temps, «nel bucolismo arcaizante y el costumismo». No obstant, des d'un punt de vista quantitatiu, el nombre d'obres creix, la qual cosa s'explica per la profusió de premsa periòdica, d'una banda, i per l'exemple i estímul que representen la situació d'altres literatures que, salvant totes les distàncies, tenen punts en comú amb la literatura asturiana: els Jocs Florals catalans i els Xogos Frorás gallecs, per exemple. Ara bé, el possible paral·lisme s'estronca perquè a finals del XIX no hi ha res comparable a la Renaixença catalana o al Rexurdimento galleg (el Surdimientu asturià, tot i el paral·lisme de la denominació, és un fenomen de finals del segle XX, com veurem). Això s'atribueix a la manca d'un públic urbà que pugui sentir com a seua la literatura asturiana. Al contrari, aquest públic considera la literatura en asturià com a inferior, tot vinculant-la al món rural. Tot i això, la nòmina d'autors que escriuen en asturià a la segona meitat del XIX dels quals es dona notícia inclou una seixantena de noms.

El setè capítol estudia la literatura finisecular i el Modernisme (1890-1936), i és també obra de Miguel Ramos Corrada. Aquest període es caracteritza per una gran vitalitat econòmica i social, d'una banda (amb les transformacions socials corresponents), i un sentiment de crisi i de pèrdua d'uns valors i d'un món que es percep en vies de desaparició. Els nuclis urbans creixen durant aquest període, apareixen noves capes de població que donen lloc a noves formes d'oci i d'instrucció. Per a la literatura, els grups més interessants són la burgesia mitjana, la intel·lectualitat i les capes obreres conscienciades. Sorgeixen ateneus, associacions musicals, estudis universitaris paral·lels. No es pot oblidar, tampoc, la premsa, ja consolidada en els anys anteriors, on hi col·laboren escriptors asturians de totes les ideologies. En l'ambient de les associacions culturals populars i obreres sorgeix molta de la literatura asturiana del període, especialment pel que fa al teatre. Gèneres, no ho oblidem, que necessita uns determinats canals de difusió que només la ciutat pot oferir.

El capítol vuitè, a càrrec de Begoña Díaz González, està dedicat a la literatura asturiana de postguerra, entenent que aquest període s'estén fins al 1974, és a dir, fins al final de la dictadura. S'hi destaquen les dificultats que pateix la recuperació de la llengua i la literatura asturiana donat que la dictadura s'oposa a qualsevol realització que pugui posar en qüestió l'homogeneïtat nacional. El procés literari s'estronca, tot i que no hi hagués una persecució frontal perquè, a diferència del cas català o basc, i en menor mesura, també galleg, la llengua asturiana no es vinculava a un nacionalisme més o menys separatista. Ara bé, es fa notar que precisament aquesta no persecució de l'asturià significa, en el fons, un menyspreu profund, precisament perquè respon a una no consideració de l'asturià com a llengua. D'altra banda, el règim franquista propicia l'aparició de l'Institutu d'Estudios Asturianos, així com tota una sèrie de certàmens literaris, la celebració de la «Fiesta del bable», etc. Aquests fets expliquen que hi hagi, quantitativament parlant, una important producció literària que, no obstant, és qualitativament molt desigual. El plantejament d'aquest capítol pretén, doncs, donar compte de la producció literària d'aquest període tot atenent fonamentalment a la qualitat, i deixant clar que bona part d'aquesta producció és literatura de circumstàncies. D'altra banda, en aquest capítol també es dona notícia de la literatura asturiana de l'exili i de l'emigració, perquè molts autors van marxar per raons polítiques o econòmiques.

El pes més important de l'obra correspon a la literatura contemporània, la del període que s'inicia amb la transició. Es tracta d'una etapa on conflueixen alguns fets importants per a l'estudi i la difusió de la llengua i la literatura asturianes, com ara el naixement de l'Academia de la Llingua As-

turiana o de l'Asociación d'Escritores Asturianos, o la introducció de l'asturià a l'escola. Així, «la lliteratura siguirá un camín asemeyáu al de la llingua, tratando de recuperar una identidá perdida por mor del pocu apreciu del públicu llector y tamién pol tratu diglósicu y costumista que-y dan la mayoría d'autores, sobre manera después de la guerra» (p. 509). Sembla, doncs, que la diglòssia lingüística ha tingut un clar paralelisme literari, una mena de «diglòssia literària», que ha fet que la llengua asturiana es reservés, durant molt de temps, per a determinades manifestacions literàries de tipus costumista i/o populista. Són nombrosos els autors que alternen la creació en castellà i en asturià, reservant aquesta última llengua per a un determinat tipus de lliteratura. L'intent de superació d'aquesta situació és el que s'estudia en la segona part de l'obra. Així, els quatre capítols següents estan dedicats al període conegut com a Surdimientu, és a dir, la lliteratura asturiana a partir dels anys 70. El primer, l'autor del qual és Ánxel Álvarez Llano, se centra en l'estudi de la narrativa d'aquest període. És important tenir en compte que, tradicionalment, el pes de la lliteratura asturiana es decanta principalment cap a la poesia, per la qual cosa és destacable l'embranchida que pren la prosa, bàsicament amb contes i relats fins al 1982, any en què apareix la primera novel·la curta escrita en asturià, *Les llamuergues doraes*, de Miguel Solís Santos. Els premis literaris que convoquen diferents institucions contribueixen a l'abundant publicació de contes i relats.

El capítol següent, de Xosé Bolado García, està dedicat a la poesia, i s'hi destaquen les diferents tendències estètiques que s'hi poden trobar: bàsicament les que signifiquen una continuïtat amb la tradició, d'una banda, i les tendències més avantguardistes, de l'altra, sense oblidar la poesia compromesa políticament. El mateix Xosé Bolado García és l'autor del capítol següent, molt més breu, dedicat al teatre. Finalment, Lluís Álvarez s'encarrega de l'assaig dels últims trenta anys. L'assaig és l'últim gènere a incorporar-se a la lliteratura asturiana, la qual cosa s'explica, fonamentalment, per les condicions sociolingüístiques.

Sens dubte, l'aspecte més discutible d'aquesta *Historia de la lliteratura asturiana* és la inclusió d'un últim capítol dedicat a allò que és anomenat «lliteratura en gallegu-asturianu», la qual cosa representa una incongruència des del punt de vista lingüístic, donat que la dialectologia romànica considera aquesta varietat com a plenament gallega. Tenint en compte que no és costum de les històries de la lliteratura fer precisions de tipus dialectològic, cal que hi hagi una justificació de la inclusió d'aquest capítol: «Falar de la lliteratura en gallego-asturianu supón falar d'una lliteratura que ye asturiana anque nun tea escrita n'asturianu. Pero tamién implica falar d'una lliteratura que nun ta escrita en gallegu» (p. 733). Es tracta de la varietat lingüística dels consells més occidentals d'Astúries, entre els rius Navia i Eo. Els escriptors que trien aquesta modalitat lingüística coneixen també les lliteratures gallega i asturiana, i si escullen aquesta modalitat és perquè el públic se senti plenament identificat amb el corresponent codi lingüístic. És evident que la inclusió d'aquest capítol respon a criteris de fronteres polítiques, no pas a criteris lingüístics.

La *Historia de la Lliteratura Asturiana* no és una obra canònica, en el sentit que no ofereix una tria de la producció literària asturiana segons uns criteris de qualitat o de representativitat (la qual cosa significaria una història de la lliteratura propera al concepte d'antologia). Per contra, es tracta més aviat d'una història de la lliteratura documental, que dóna notícia de tota la producció, tot i que l'anàlisi crítica que podem trobar en cadascun dels capítols porta implícita una jerarquització del corpus literari asturià. D'altra banda, és molt destacable l'esforç de contextualització i d'anàlisi de les diferents conjuntures històriques, polítiques i, molt especialment, sociolingüístiques, que determinen la quantitat i, de retruc, la qualitat de les obres literàries. Per als estudiosos i els interessats en la lliteratura asturiana, aquesta obra es converteix en una eina de gran utilitat, tant per l'ordenació històrica de la lliteratura asturiana que es proposa com també per la informació de dades bibliogràfiques que ofereix, tant en cadascun dels capítols com en la bibliografia general. De gran utilitat resulten també els dos índexs que trobem al final de l'obra, un d'autors i, sobretot, el segon, de títols.